

NIEUWSTE GESCHIEDENIS

J. M. Roebroek, M. Hertogh, *'De beschavende invloed des tijds'. Twee eeuwen sociale politiek, verzorgingsstaat en sociale zekerheid in Nederland* ('s-Gravenhage: VUGA uitgeverij, 1998, xix + 535 blz., f89,-, ISBN 90 5749 218 0).

Deze in opdracht van de Commissie onderzoek sociale zekerheid verrichte studie naar ontstaan en ontwikkeling van de 'sociale politiek' in Nederland, moet een waar monnikenwerk zijn geweest. Het onderzoek moge zich vrijwel beperken tot de Nederlandse situatie, zowel de gekozen periodisering als de verhandeling over maatschappelijke achtergronden, politieke verhoudingen en (pogingen tot) wetgeving, impliceert een zodanige omvang en gedetailleerdheid van het onderzoeksobject dat zonder bedenken van een standaardwerk gesproken mag worden. Bovendien is de studie voorzien van een uitstekend personen- en zakenregister, een indrukwekkende bibliografie en een veelheid van toelichtende statistieken, tabellen en overzichten.

De inleidende verantwoording van de studie maakt op overtuigende wijze duidelijk dat een weergave van de meer recente ontwikkelingen van de sociale politiek in Nederland, het niet kan stellen zonder een 'historiserende' analyse, die als vertrekpunt het opkomen van de openbare armenzorg in de late Middeleeuwen kent. De auteurs merken hierover op dat een beperking van het onderzoek tot de recente geschiedenis een 'moderniseringsdenken' inhoudt, dat geen recht doet aan het belang op zich van historische vormen van sociale politiek en evenmin aan 'het belang van die eerste aanzetten voor de langetermijnontwikkeling van de verzorgingsstaat' (8). Tegelijkertijd definieert de studie haar onderzoeksobject buitengewoon breed, door 'sociale politiek', 'verzorgingsstaat' en 'sociale zekerheid' als samenhangende onderdelen op te vatten van een omvattend kader, waarin het garanderen van bestaanszekerheid, het reguleren van de arbeidsmarkt en het vormgeven aan levensvoorwaarden en leefomstandigheden van burgers de centrale kenmerken uitmaken. Deze drie 'zelfstandige componenten van collectieve maatschappelijke reproductie' raken geleidelijk aan bovendien verweven met onderwijs, gezondheidszorg, volkshuisvesting, emancipatiebeleid en andere voorzieningen, die al evenzeer deel gaan uitmaken van wat bekend zal worden als 'verzorgingsmaatschappij' of 'verzorgingsstaat' (10-12,18). In de concrete historische analyse met haar langetermijnperspectief komt fraai naar voren, hoe de drie constituerende elementen van de sociale politiek als afzonderlijke factoren danwei in hun onderlinge verwevenheid een sterk wisselende invloed uitoefenen. Afhankelijk van socio-economische en politiek-culturele voorwaarden wordt de nadruk op arbeidsmarktregulering afgewisseld door een beklemtoning van de garantie op, althans minimale, bestaansvoorwaarden. Vanzelfsprekend maakt ook de toenemende verstatelijking der sociale politiek, de verschuiving van het lokale naar het staatsniveau inclusief de ermee gegeven botsingen, een belangrijk onderdeel uit van de historische exercitie.

Gewapend met bovenvermeld analytisch instrumentarium en steunend op een indrukwekkende kennis van de relevante literatuur volgen de auteurs de lange route vanaf de elfde-eeuwse kerkelijke liefdadigheid, via de stedelijke armenzorg van de zestiende eeuw en de opkomst van meer moderne zorgstructuren in de achttiende en negentiende eeuw tot aan de volledige uitbouw van de verzorgingsmaatschappij in de periode van na de Tweede Wereldoorlog. Verhelderend daarbij is de beschouwing over de grenzen der sociale politiek, wanneer vanaf het midden van de jaren zeventig van de twintigste eeuw de verdere ontwikkeling van de verzorgingsmaatschappij lijkt te stagneren. Van een fundamentele verandering van de verzorgingsmaatschappij als arrangeur van 'inkomensherverdeling' moge geen sprake zijn, er tekent zich wel degelijk een verschuiving der krachtsverhoudingen af in 'het voordeel van een

marktgeoriënteerde en selectieve aanpak' (458). Een grotere nadruk op arbeidsmarktregulering, een toenemend beroep op individuele verantwoordelijkheid, een minder nadrukkelijke invloed van de overheid en een defensieve opstelling der sociaal-democratie zijn van deze 'markt-dominantie' het min of meer natuurlijke gevolg.

De sociale politiek is, zo stellen de auteurs, door de eeuwen heen een strijdperk waarin het draait om 'vraagstukken van maatschappelijke ordening', om 'het definiëren van de verhouding tussen overheid, maatschappij en burger' en tenslotte 'om processen van sociale reproductie en vormgeving van de levensvoorwaarden en leefomstandigheden van burgers' (17). Hierop valt niets af te dingen maar de feitelijke implicatie ervan, een analyse van de strijd van sociale klassen en de eruit voortvloeiende 'politieke' functie der sociale politiek, komt in deze studie onvoldoende uit de verf. Toch vormt deze kant van de sociale politiek een buitengewoon belangrijke functie van zorgstructuren en verzorgingsmaatschappij. Hierbij wordt opstandigheid en onaangepastheid van individuen en groepen bestreden door een veelheid van repressieve en disciplinerende (staats)optredens, maar toch vooral door apaiserende zorgstructuren en door de introductie van een democratisch electoraal systeem. Het is middels dit mechanisme dat bijvoorbeeld de sociaal-democratie haar revolutionaire koers kon verlaten om zich tenslotte te vergenoegen met een 'sociaal kapitalisme'. Over deze zijde van de sociale politiek zal men in de onderhavige studie echter verbluffend weinig aantreffen, tenzij indirect en impliciet door de, overigens uitstekend gedocumenteerde, weergave van het optreden van (verontruste) elites, waaronder de leiders van politieke partijen, vakbonden en het bureaucratische staatsapparaat.

De hier verwoorde bedenkingen tegen zekere aspecten van deze studie doen niets af aan de waardering voor het werkelijk monumentale karakter ervan. Het boek zal ongetwijfeld een buitengewoon belangwekkend startpunt vormen van vervolgstudies en van kritieken en polemieken. Vooral echter zal het een dankbare informatiebron blijken voor al die wetenschappers, politici en beleidsmakers, die zich bezighouden met de historie en de actuele werkelijkheid van onze veranderende verzorgingsmaatschappij.

Henny Buiting

M. Bossenbroek, J. H. Kompagnie, *Het mysterie van de verdwenen bordelen. Prostitutie in Nederland in de negentiende eeuw* (Amsterdam: Bert Bakker, 1998, 377 blz., ISBN 90 351 1905 3).

De heren Bossenbroek en Kompagnie kunnen schrijven. Dit moet de eerste conclusie zijn na lezing van hun boek. *Het mysterie van de verdwenen bordelen* is een opeenstapeling van vlot geschreven zinnen (een enkele ontsporing daargelaten), van talloze knappe woordspelingen en van merendeels treffende beschrijvingen. Als voorbeeld kan de beschrijving dienen van de latere hoofdpersoon van hun speurtocht. 'Hendrik Pierson', zo schrijven zij op pagina 8, 'zou voor iedereen een vervaarlijk tegenstander zijn geweest, voor de liefhebbers van het liederlijk leven was hij een plaag. Religieuze bevlogenheid had hij van Réveilhuis uit, nieuw was dat hij politieke lijn en militaire strategie bracht in de zedelijkheidsstrijd'. Wie zo schrijven, zij de olopende vermoeidheid bij de lezer vergeven die het gevolg is van hun eindeloze reeks taainvallen. Een dergelijke taalvaardigheid is een weldaad in een tijd dat het historisch proza regelmatig geproduceerd wordt door academische pennenrijders die dor en droog hun stellingen verdedigen en vlugge broodschrijvers, wier werk meer bepaald wordt door de verlangens van het kopende publiek dan door de eisen van het historisch métier. Zelden is er sprake van